

Společnost, kultura a příroda v sociálním chování (studijní opora)

Biologické základy sociálního života a sociálního chování

Sociální život vzniká na biologických základech
Člověk je součástí přírody a současně ji překračuje

Člověk je současně:

- bytost biologická a bytost společenská (kulturní)
- podléhá zákonitostem přírody i zákonům společnosti
- je výsledkem biologické evoluce i sociokulturního vývoje

Přírodně založené faktory sociálního života:

1. Vnitřní biologické faktory (příroda v nás):
 - 1.1 dispozice druhové (vzpřímená postava, hlasový mechanismus apod.)
 - 1.2 dispozice individuální (pohlaví, věk, schopnosti)
2. Environmentální faktory - přírodní a životní prostředí života společnosti (podnebí, kvalita půdy apod.)
Trvale udržitelný rozvoj, ekologická stopa 1,25
Dobrovolná skromnost, globalizace
3. Demografické faktory - jevy týkající se obyvatelstva (počet, hustota, stárnutí populace, rozvodovost apod.)
T. Malthus, 1798 - geometrický x aritmetický růst populace x potravy
Crowding – pocit přelidnění

Vliv přírodních faktorů lze shrnout do 2 tezí:

- příroda je nezbytným předpokladem existence člověka, společnosti a sociálního života
- ve všech společenských vztazích a procesech spolupůsobí i jejich biologická (přírodní) komponenta

Mechanismus a rozsah působení přírodních faktorů na sociální život odkrývají některé biologické vědy

Etologie – od 30. let 20. století studuje způsoby života zvířat a jejich vzájemné vztahy, mezi studovaná zvířata zahrnuje i člověka. Zaměřuje se na zkoumání příčin a funkcí sociálních mechanismů a typologie forem sociálního života. Etolog Konrad Lorenz

Sociobiologie - založil ji americký biolog **Edward Wilson** v roce 1975 knihou „Sociobiologie“. Chápal ji jako “sociologii živočišné říše”, která studuje biologickou bázi

všech forem sociálního chování.

Sociobiologie hledá paralely mezi chováním zvířat a chováním lidí s důrazem na genetické a neurochemické faktory na místo racionálně cílového rozhodování.

Teze: Vznik společenského života je jedním z nejdůležitějších výstupů biologické evoluce

Biologické faktory v sociálním chování

Jsou významnou součástí naší identity a základem přirozené diferenciaci v sociálních vztazích

Role pohlaví v sociálním chování

Odedávna lidé pozorovali, že muži a ženy v různých sociálních situacích jinak jednají, myslí, jinak situace prožívají a liší se i v některých psychických vlastnostech a schopnostech

- Psychologové uvádějí tyto polární vlastnosti mužů a žen:

- Agresivita x mírnost
- Menší citovost x emocionálnost, senzitivnost
- Dominance (soupeření) x spíše submisivnost
- Riskování, hra vabank x neriskování, opatrnost

- Jsou tyto rozdíly dány biologicky nebo sociokulturně ?

- Pro biologické důvody mluví často lékaři

- Pro sociokulturní momenty např. antropoložka Margaret Meadová nebo Simone de Beauvoir „Člověk se ženou nerodí, ale ženou se stává“

- Zajímavé poznatky přinesly výzkumy mozku od 90. let 20. století a biochemie. Grafické metody ukázaly rozdíly ve fungování mužského a ženského mozku.

- Maskulinita nebo femininita mozku modifikují mužský nebo ženský způsob myšlení, prožívání, chování, schopnosti a některé vlastnosti, uznávané hodnoty a tužby.

- Rozdíl mužských a ženských vlastností a chování je jedním z nejsilněji a nejhlouběji zakotvených rozdílů (křesťanství, patriarchy)

- **Gender studies** poukazují na sociokulturní aspekty těchto rozdílů, tyto rozdíly jsou významně reprodukovány kulturou

- **Obraz muže a ženy je sociální a kulturní konstrukcí**

- **Stereotyp pohlaví** - kulturou ustavená a reprodukováná představa „přirozených“ mužských resp. ženských vlastností a způsobů chování je po staletí vštěpována a posilována a stala se tak **sociálně přijímanou normou**

- **Skryté kurikulum** – skryté vedení k genderové roli

Biologické danosti se vyprofilovaly v západní kultuře v důsledku dělby práce a ustálených sociálních rolí, jejich modifikace si vyžádá určitý sociální vývoj.

Stereotyp pohlaví - kulturou ustavená a reprodukováná představa „přirozených“ mužských

resp. ženských vlastností a způsobů chování, která je po staletí vštěpována a posilována a stala se tak **sociálně přijímanou normou**

Sociálně daným rozdílem mezi muži a ženami, jejich příčinami a jejich překonáním s cílem dosáhnout genderovou rovnost se věnují **gender studies**

Pohlaví vyjadřuje biologickou charakteristiku, biologicky podmíněné rozdíly mužů a žen
Gender („sociální pohlaví) označuje sociálně dané rozdíly mezi muži a ženami
Gender studies zdůrazňují sociokulturní aspekty těchto rozdílů, tyto rozdíly nejsou přirozenými rozdíly, ale dočasným vývojovým stupněm sociálních vztahů, který je stále ještě významně reprodukován kulturou.

Obraz muže a ženy je sociální a kulturní konstrukcí

Skryté kurikulum – skryté vedení k genderové roli.

Genderová role – soubor zjevných i skrytých pravidel určujících chování, myšlení, cítění, oblečení, partnerské vztahy apod. Utrvují se v rodině, vzdělávacím systému i v celospolečenské atmosféře.

Skryté kurikulum – skryté vedení k genderové roli

Genderová analýza – diagnostikuje rozdíly, užívá vědního oboru genderové statistiky

Genderová rovnost - rovnost v právech, povinnostech a příležitostech mezi pohlavími k odstranění přímé i nepřímé diskriminace. Využívá i afirmativních akcí (např. kvót)

Promítnutí i do generalizovaných sociálních pozic a rolí spojených s genderem (žena, muž, otec, matka, babička, řidička, učitelka, manžel/ka, tchyně...)

Sociální role = nástroj sociální kontroly a ovlivňování

Sexismus – předsudek nebo diskriminace z důvodu pohlaví

Machismus – mužský šovinismus, nadřazenost

Genderová role nevyhovuje:

- biologicky – transsexuálové
- společensky – feministická hnutí

Věk jako biologická charakteristika a životní proměnná

Je důsledkem biologického procesu stárnutí.

Moderní ideál věčného mládí a nesmrtelnosti (Goethe, Wilde, Čapek)

Věk:

- Chronologický (kalendářní)
- Biologický (faktický biologický stav)
- Mentální (duševní schopnosti určitého věku)
- Sociální- sociálně určená kategorie věku, zejména dle:
 - a) sociálního postavení
 - b) stupně sociální prestiže
 - c) specifické sociální role

Čas nabývá v sociálním kontextu sociální smysl a sociální význam

Sociální čas – způsob vnímání a prožívání běhu času jedincem, společností

É. Durkheim – sociální čas je sociální produkt, je strukturován podle rytmu sociálních činností

Sociální stárnutí – vnímání stárnutí z hlediska sociálních kontextů (baletky, sportovci)

Problém stárnutí důležitý i na makroúrovni

Věková struktura, strom života – progresivní, stacionární, regresivní populace (stárnutí/mládnutí)

Z pohledu sociologie představuje lidský život **životní cyklus** jako sociálně očekávaný sled etap lidského života opakující se v dílčích obměnách u velkého počtu osob

Etapy životního cyklu se váží na body socializačního procesu a přebírání sociálních rolí, jsou jimi:

- Dětství - do 12 let
- Mládí - adolescence, dospívání, 13-20 let (puberta 12-15)
- Dospělost – 21-65 let
- Stáří - 66 a více let (stařecký věk 75 a více let)

Přechodové rituály mezi etapami

Dospívání: fyzické, psychické a sociální neprobíhá synchronně

Krize středního věku

Sociokulturní kontexty přiřazují věku **hodnotící významy a sociální role**.

Ageismus – diskriminace z důvodu věku

Etnicita

souhrn rasových, kulturních a často i jazykových faktorů společných pro určitou skupinu lidí

Dříve používaný termín „rasa“ představuje dnes spíše společenský konstrukt

antropologie - hodnotově neutrálně chápanou odlišnost geneticky daných somatických a dalších biologických rysů lidské populace

Sociologie pokud mluví o „rase“, užívá ji v antropologickém smyslu nebo v přeneseném významu jako komplex jazykových, kulturních nebo náboženských znaků, tedy chápe ji v podstatě jako etnicitu

Sociologie nevztahuje etnicitu ke způsobům chování a psychickým vlastnostem – nebezpečí předsudků a rasistických teorií rozlišujících rasy na vyšší a nižší a zakazujících míšení ras

Antropologicky patří všechny „rasy“ ke stejnému druhu homo sapiens, somatické rozdíly nezakládají jejich funkční a vývojové rozdíly, všechny jsou stejně vzdálené od antropoidních předků.

Civilizační rozdíly jsou dány rozdílným sociálně ekonomickým vývojem a odlišnou kulturní tradicí, což jen potvrzuje variabilitu a plastičnost člověka

Rasismus - nepřátelský postoj či ideologie ve vztahu k příslušníkům jiných „ras“ nebo etnik považovaných za „rasu“

Rasismus plodí:

- rasovou nesnášenlivost
- rasovou diskriminaci nebo segregaci
- rasově motivované násilí, teror až holokaust (šoa)

Formy rasismu: židovský (antisemitismus), černošský, romský, arabský

Etnocentrismus – považování hodnot, norem a idejí svého společenství za jedině správné, pravdivé a věrohodné

Podoby etnocentrismu – rasismus, nacionalismus, náboženský fanatismus, ale i patriotismus

Kulturní relativismus – nejsou kultury vyšší a nižší; hodnoty, normy a ideje jsou srozumitelné jen ve vztahu ke kultuře, v níž jsou formulovány, jinak jsou nepochopitelné

Multikulturalismus – vyšel z ideje přátelského soužití různých kultur, které se vzájemně obohacují a ponechávají si svoji identitu (Kanada, 60. léta)

Giovanni Sartori podrobuje multikulturalistický diskurs kritice, oceňuje **kulturní pluralismus** respektující odlišnosti bez jejich zbožnění

Pavel Barša – od multikulturalismu k **občanské integraci** – přijetí jazyka, historie a liberálních hodnot svobody, rovnosti a demokracie

Xenofobie – strach, nepřátelství až nenávisť ke všemu cizímu

Xenocentrismus – obdiv ke všemu cizímu

Teorie kulturní deprivace - zdůrazňuje vliv hodnot a postojů internalizovaných v procesu enkulturace

Chybějící kulturní kapitál Romů:

- Romové nemají kulturní kapitál,
- nedostanou se do majoritní společnosti,
- proto nemohou získat kulturní kapitál.

Kultura chudoby - (culture of poverty, Oscar Lewis) tendence kultury Mexičanů v USA reprodukovat stejnou nízkou sociální úroveň.

Geneticky předávané dispozice

Nature versus nurture (vrozené v. získané)

Tradiční otázka rozeného zločince

Dvě základní otázky:

1. Nakolik jsou vlastnosti a schopnosti dány geneticky
2. Nakolik vlastnosti a schopnosti deterministicky určují lidské chování

Genealogické studie

Výzkumy dvojčat

Problém adopce

Dánský výzkum kriminality adoptivních synů:

10,4 % ani biologický ani adoptivní otec nepáchali trestnou činnost

11,5 % adoptivní otec páchal, biologický otec nepáchal

22,0 % biologický otec páchal, adoptivní nepáchal

36,2 % oba otcové páchali trestnou činnost

Teorie biosociální interakce - přirovnání **zámku** (to zděděné) a **klíče** (prostředí a situace)
Genetické dispozice ovlivňují až ze 70 % některé naše schopnosti a vlastnosti, **nepředurčují**
ale lidské chování **deterministicky**.

Genetické dispozice sami o sobě nevedou nutně k deviantnímu chování, **genetická vloha** ale
zvyšuje práh citlivosti na působení určitých vlivů sociálního prostředí.

Sociokulturní determinace sociálního chování

Člověk jako **tvor společenský** (Aristotelův zoon politikon) si v procesu enkulturace osvojuje
lidskou kulturu a
vrůstá do společenských vztahů v procesu socializace

Mluvíme o **společnosti (kultuře) v člověku**

Společnost je součástí našeho nejnítěrnějšího bytí, vnucuje
nám určité způsoby myšlení, cítění a jednání (P. Berger)

Německý sociolog Ralf Dahrendorf charakterizuje člověka označením **homo sociologicus** -
člověk je uvězněn v sociálních rolích a sítích
Zastávané sociální role jako typická odpověď na typická očekávání s sebou nesou i určité
jednání, emoce a postoje.

Sociokulturní determinaci můžeme vyjádřit dvěma tezemi:

- 1. Bez života ve společnosti se člověk nestane člověkem - nerozvinou se jeho lidské vlastnosti a schopnosti**
- 2. Člověk je takový, jaká je společnost - člověk se od sociálního života a sociálních vztahů nemůže distancovat**

Ruth Benedictová (Kulturní vzorce, 1933, Zuni x Kwakiutlové).